

İlyas TEKİN

Eğitimci/Yazar(E.Milli Eğt.Md)

GİRİŞ: 71. sayıdaki¹ yazımızda **Muharrem** ayından ve özellikle **Aşure** günü meydana gelen 13 peygamberle ilgili tarihî olaylardan ve mucizelerden kısaca bahs etmiştik. Ne yazık ki bazıları bunları inkâr ediyor. Fakat bu 13 madde, **Sahihi Buhârî**'ye "**Umdetü'l-Karî Şerhu Sahihi'l-Buhârî**" adıyla çok önemli bir şerh yazan **Türk asıllı Hanefî fıkıh âlimi, tarihçi, hadis ve dil âlimi Aynî**, bu maddelerin hepsini eserinde zikretmektedir.²

Bu bakımdan bizce doğrudur, inkârı gerektirecek bir durum yoktur. Bununla beraber bunların **Aşure** günü olduğunu inkâr eden de dinden çıkmaz. Araya başka yazılar girdiği için bu yazımızda **Aşure** günü tövbesi kabul edilen "**Ebûl-beşer**"³ /beşerin babası **Âdem** (as)'dan bahs edeceğiz.

1- İlk İnsan Âdem (as) ile Havva Validemizin Yaratılması:

Konu çok uzun, fakat şöyle özetleyelim:

İlk insan olarak **Âdem** (as) topraktan yaratıldı. Allah Teâlâ, onu kudretiyle yarattı ve sonra ona kendi ruhundan ruh verdi.⁴ **Âdem** (as)'a bu isim, Allah (cc) tarafından verildi. Bu konuda 25 âyeti kerime var.⁵ Neden bu isim verildi? Peygamberimizin amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh âlimi **İbni Abbas**'ın (ra) belirttiğine göre, **Âdem** kelimesi "**Edîmü'l-Arz/yeryüzünden süzölmüş toprak ürünü**" anlamındadır. **Yeryüzünün değişik yerlerinden alınan toprak birleşimi** demektir.⁶

Âdem (as), bir yerden değil, yeryüzünün her tarafından alınan toprak çeşitlerinin birleşiminden yaratıldı.⁷ Bunun içinde kırmızı, beyaz ve siyah da vardı. Toprak, su, süzme çamur, kurumuş çamurdan.⁸ Eti, kanı, saçları, kemikleri ve bütün vücudu toprak ve sudan yaratıldı.⁹ Toprağın çeşitliliğinden dolayı değişik renkte (beyaz, siyah, kırmızı) ve karakterde (iyi-kötü, güzel/temiz-pis) insanlar var. Bu sebeple **Âdem** ismi verildi.¹⁰

O, cennette tek başına gezip dolaşırken Allah (cc) ona bir uyku verdi, (bazı kaynaklarda uyku

ile uyanık arasında iken) kendisiyle sükûnet bulsun diye, acı duyurmadan sol eğe kemiğinden **Havva** validemizi yarattı.¹¹ Bu konuda bir hadisi şerif de var.¹² Uyanınca başucunda onu otururken gördü.¹³ Böylece kendi cinsinden ve nefsinden (vücudundan) hanımı da yaratılmış oldu. Bu konuda âyeti kerimeler var.¹⁴

Sınamak için yanındakinin kim olduğunu soran meleklere **Âdem** (as), onun **Havva** olduğunu söyledi. Neden O'na bu ismin verildiğini sorduklarında; "**çünkü o, bir canlıdan yaratıldı**" diye cevap verdi.¹⁵ "**Hayy**" diri demektir. **Havva** da aynı kökten gelmektedir.¹⁶ Bir canlıdan yaratılan **Havva** validemiz, aynı zamanda her canlı insanın da annesidir. **Âdem** (as), beşerin babası, **Havva** validemiz de annesidir. Bu sebeple de bu isim verilmiş olabilir.¹⁷

Gerçi **Havva** validemizin yaratılmasıyla ilgili saçma-sapan şeyler söyleyenler/yazanlar da var. Ama ayrı bir yazı konusu olduğu için, oraya şimdilik girmiyoruz; ilerde ayrı bir yazıda izah edeceğiz. İkisi de şu ilahî emirle karşılaştılar: "**Ey Âdem, sen hanımınla beraber cennette yerleşin. Orada istediğiniz kadar bol bol yiyin. Yalnız şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zulmedenlerden olursunuz!**"¹⁸

2- Sinsi Şeytanın Kandırması:

Hanımının ismi âyeti kerimede geçmez ama **Havva** olduğu hadisi şerifle sabittir.¹⁹ Bu konuda ittifak ve icma vardır. Onun için bütün kaynaklarda **Havva** diye geçer.²⁰ Yüce Allah (cc) her ikisini şöyle uyardı:

"**Dedik ki: Ey Âdem, doğrusu bu (iblis-şeytan) senin ve eşin için büyük bir düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın. Sonra zahmet çeker, perişan olursun. Doğrusu cennette ne acıırsın, ne de çıplak kalırsın. Orada ne susarsın, ne de güneşin sıcağında kalırsın.**"²¹

Böylece cennet hayatı başladı ve devam ediyordu. Fakat **Âdem** (as)'i kendi felaketine sebep bilen şeytan, ondan intikam almanın planlarını yapıyordu.

Çünkü Allah Teâlâ imtihan olmak üzere melek-
lere ve şeytana Âdem (as)’a secde etmelerini
emretmişti. Melekler secde etmişlerdi, şeytan
ise kendisini daha üstün gördüğü için secde et-
memiş; imtihanı kaybetmiş ve huzurdan kovul-
muştu. İlk insan kendi başına kalsa belki başa-
racaktı. Fakat insan olmanın verdiği bir takım
açık noktaları; nefsin yanında şeytan gibi sinsi
bir düşmanı vardı. Şeytan onları tuzağa düşür-
mek için önce ağıtla başladı. Öyle bir ağıt söy-
ledi ve öyle bir ağladı ki, onları hüzün kapladı.
Niçin ağlıyorsun diye sordular. Şeytan: “**sizin
öleceğinize ve içinde bulunduğunuz şu nimet
ve ikramlardan ayrılacağınıza ağlıyorum.**”
dedi.²² Tam tersini söyledi.

Âyeti kerimeler şöyle:

“**Nihayet şeytan ona vesvese verdi ve şöyle
dedi: -Ey Âdem, sana ebedilik (sonsuzluk)
ağacını ve sonu olmayan saltanatı/devleti gös-
tereyim mi?**”²³

“**Derken şeytan kendilerinden gizlenmiş olan
avret yerlerini onlara açmak için kendilerine
vesvese verdi ve dedi ki: “Rabbiniz size bu
ağacı ancak melek olmayasınız, ya da (cennet-
te) ebedi kalacaklardan olmayasınız diye ya-
sakladı.Doğrusu ben size öğüt verenlerdenim,
diye ikisine de (yalan yere) yemin etti. Şeytan
böylece hile ile onları aldattı. Ağacın meyve-
sini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine gö-
ründü ve cennet yaptıklarından üzerlerini
örtmeye başladılar...”**”²⁴

3- Cennetten Dünyaya Gönderildiler.

“**Böylece Şeytan onları kandırdı; onlar o
ağaçtan yediler ve dünyaya gönderildiler.**”²⁵

Rivayete göre önce Havva validemiz o ağaçtan
yemiş ve Âdem (as)’a: “**Ey Âdem, ben yedim,
bana bir zarar vermedi, sen de ye.**” demiş.²⁶

Buhârî ve **Müslim**’de geçen bir hadisi şerif de
bunu desteklemektedir.²⁷ Bu durum, Âdem
(as)’in büyük günah işlediği anlamına gelmez;
o, küçük günah, yanılma, başka bir tabirle “**zel-
le**” işlemiştir. Nitekim ilgili âyeti kerimede²⁸
bu tabir kullanılmaktadır.

Şeytan, böyle çok sinsi bir düşmandır. Yalan
yere yemin, ağıt ve ağlama ile tam tersini söyler
ve insanı kandırır. Buradan alınacak çok büyük
dersler vardır. İnsan şeytanları da böyledir,²⁹
tam da tersini söyler ve aldatmak için her yolu
dener.

Aldatılmamak ve kandırılmamak için çok dik-
katli olmak lazım! Böylece cennette başlayan
insan hayatının ilk bölümü sona ermiş oldu.

Hadisi şeriflerde bildirildiğine göre; “**Cuma
günü yaratılan Âdem (as), Cuma günü cenne-
te konuldu, Cuma günü cennetten çıkarılıp
yeryüzüne indirildi; Cuma günü tövbesi ka-
bul edildi ve Cuma günü ruhu kabzedildi
(vefat etti).**”³⁰ Cuma önemli bir gün.

Âdem (as), rivayetlerin ekserisine göre **Hindis-
tan**’da **Serendib**’e,³¹ **Hindistan**’da **Nevz** veya
Bevz dağına;³² **Havva** validemiz ise **Cidde**’ye
indirildi.³³

İsmail Hakkı Bursevî hazretlerinin **Rûhul-
beyan** tefsirinde kaydettiğine göre; deniyor ki:
“**Eğer Âdem (as) o ağaçtan yeme konusunda
meleklerle istişare etseydi, elbette o ağaçtan
yemez ve cennetten çıkarılmazdı!**”³⁴ Bu da
istişarenin ne kadar önemli ve faydalı olduğunu
gösterir. Asıl olan şudur ki bu bir takdiri
ilahîdir. İlgili âyeti kerimelerde:³⁵ “**onun ve
neslinin yeryüzünde halife (vekil) olarak ya-
ratılacağı.**” bildiriliyor.³⁶ **Halife:** “**yeryüzünde
yaşayanları hak ve adaletle yöneten; ziraat,
hasat ve benzeri işlerle yeryüzünü imar eden-
lere verilen isimdir.**”³⁷ Kader hükmünü icra etti
ve böylece Âdem (as) ile **Havva** validemiz
dünyaya gönderildi. Nitekim tefsirlerde şöyle
denilmektedir:

“**Sahih olan, Âdem (as)’la Havva validemizin
yeryüzüne indirilmesinin sebebinin, ezeli bir
hikmete bağlı olduğu açıktır. O da neslinin
yeryüzüne dağılmaları, mükellef olarak bir
imtihana tabi tutulmaları ve ondan sonra
kazananların cennete, kaybedenlerin cehen-
neme gitmeleridir.**”³⁸

4- Mekke-İ Mükerrerme’ye Yolculuk ve Kâbe’nin Yapımı:

Nitekim öyle de oldu ve büyük bir imtihana tabi
tutulmuşlardı. Âdem (as) çok ağlamıştı ve ağ-
laması şiddetlenince melekler de üzölmüşlerdi.
Bunun üzerine Allah Teâlâ Âdem (as)’a:

“**Arş’ımın alt hizasında benim Harem’im
(yasak bölgem) vardır. Sen hemen git ve ora-
da benim için bir beyt (mabed) yap! Melekle-
rimin, Arş’ımı tavaf ettiklerini gördüğün
gibi, sen de orayı tavaf et ve beni zikret!
Orada senin duanı ve taatında bulunan ço-
cuklarının/torunlarının dualarını da kabul**

edeceğim.” diye vahyederek **Mekke-i Mükerrime**’ye gitmesini emretti.³⁹

Âdem (as)’in **Hindistan**’dan **Mekke-i Mükerrime**’ye gitmesi çok zordu. “**Ey Rabbim, bu benim için mümkün mü? Oraya gitmek için yol bulabilir miyim, buna güç yettirebilir miyim?**” diye nida etti. Yüce Allah (cc), ona kılavuz olmak üzere bir melek gönderdi ve onu **Mekke-i Mükerrime**’ye götürdü. Bu melek **Cebrail** (as)’di.⁴⁰

Âdem (as), **Cebrail** (as) ve diğer meleklerle birlikte temelini atıp **Kâbe-i Muazzama**’yı yaptılar. **Cebrail** (as) hacda yapılacak ibadetlerin hepsini ona öğretti ve gösterdi. Yedi defa **Kâbe**’yi tavaf ettiler. Melekler ona: “**Biz bu Beyt’i senden iki bin yıl önce tavaf ve hac etmişizdir.**” diyerek haccını tebrik ettiler.⁴¹ Demek ki o zamandan beri kutsal bir mekândı.

5- Tövbe ve af:

Âdem (as) ile **Havva** validemiz, ikisi de birbirini arıyordu. Nihayet **Arefe** günü **Arafat**’ta birbirlerini görüp tanıdılar, buluştular ve **Müzedlife**’de birleştiler.⁴²

Bu olay, insana cennet öncesi dünya hayatını zorunlu kıldı. **Âdem** (as) ile **Havva** validemiz şöyle tövbe edip yalvardılar: “**Dediler ki: Rabbimiz, biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, elbette biz zarar gören ve kaybedenlerden oluruz**”⁴³ Takip eden 9 âyeti kerime ile Bakara sûresinde bir sayfadan fazla devam eden 10 âyeti kerime, bu konuyla ilgilidir.⁴⁴

“(Bu durum devam ederken) **Âdem Rabbinden bir takım kelimeler/ilhamlar aldı, tövbe etti ve Allah tövbesini kabul etti ve dünyada kalmalarını emretti.**”⁴⁵ Tövbe, istiğfar edince, Allah (cc), tövbelerini Cuma ve Aşure günü kabul etti.⁴⁶ Tövbe önemlidir ve gerçek tövbeyi Allah Teâlâ kabul eder.

Kaynaklarda belirtildiğine göre; **Havva** validemiz, her batında bir kız ve bir erkek olmak üzere, yirmi batında kırk çocuk doğurmuş. Şüphesiz ki bu bir tesadüf değildir. Allah Teâlâ, **Âdem** (as)’a birinci batında doğan erkek ve kızların ikinci batında doğan erkek ve kızlarla evlenmesini emretti. Yani her ikiz, kendi ikiziyle değil, diğeriyle evlenecekti. Böylece nesil çoğalacaktı. Öyle de oldu.

Çünkü **Âdem** (as)’la **Havva** validemizden başka hiç kimse ve çocukları yoktu ki onlarla evlensinler. Elbette isteseydi başka aileler de yaratabilirdi. Ama aynı cins ve aynı kökten olmaları için böyle uygun gördüğü anlaşılıyor. Bu konuya (neslin çoğalması konusuna) ayrı bir yazı ile temas edeceğiz. **Habil** dâhil hepsi buna uymuş, fakat **Kabil** kendi ikiz kardeşiyle evlenmek istemişti. Sorun buradan çıktı...⁴⁷ Hadise uzun.

Tarihçilerin kaydettiğine göre; **Âdem** (as), bin yıl yaşadı ve Cuma günü vefat etti.⁴⁸ Vefat ettiğinde evlat ve torunlarının sayısı 40 bine ulaşmıştı.⁴⁹ Hanımı **Havva** validemiz ise, ondan bir yıl sonra vefat etti.⁵⁰

SONUÇ: Genel kural olarak her canlı bir anne ile bir babadan meydana gelir. Ama Allah Teâlâ’nın kudreti her şeye yeter. İsterse babası olmadan da insanı yaratabilir. **İsa** (as) gibi. İsterse annesi olmadan yaratabilir. **Havva** validemiz gibi. Şüphesiz o **Âdem** (as)’in bir parçası olarak yaratıldı, babası da yoktur. İsterse hem anne ve hem de baba olmadan da yaratabilir. **Âdem** (as) ve **Havva** validemiz gibi. İlk insan ve ilk peygamber olarak yaratılan **Âdem** (as) topraktan-sudan; hanımı **Havva** validemiz ise onun nefsinden/vücudundan yaratıldı. Dolayısıyla **Âdem** (as) babamız ile **Havva** validemiz ikisi de aynı cins ve aynı kökten yaratıldı. Kendisine 10 sayfalık bir kitap gönderildi. **Cebrail** (as) ona yazı yazmayı öğrettiği için **Âdem** (as), inen sayfaları kendi el yazısı ile yazdı.⁵¹ Sevgili peygamberimiz **Miraç** gecesi 1. kat semada **Cebrail** (as) ile birlikte **Âdem** (as)’la görüştü.⁵²

Âyeti kerime ve hadisi şeriflerin ışığında konu ile ilgili temel kaynaklardan aldığımız bilgileri aktardık. Allahu (cc) a’lemu bissavap; En doğrusunu Allah Teâlâ bilir.

Yaratılış sebebimiz bir imtihandır. Dünyada her şey bir imtihandan ibarettir. İmtihani kazanmamız dileğiyle!

1- Türkay Dergi, 2023 Temmuz, yıl: 7, sayı: 71, s: 57-65.

2- Aynî, Bedreddin, Umdetü’l-Karî Şerhu Sahihi’l-Buhârî, Beyrut 1421-2001, c: 11, s: 166-167; Sahihi Müslim Tercümesi ve Şerhi, Ahmed Davudoğlu, İstanbul 1978, c: 6: s:140.

3- Rağîb el-İsfahanî, Müfredat fî garibil-Kur’an, Kahire 1324, s: 14; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 2, s: 5, 540; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 4, s: 180.

4- Secde sûresi /32, âyet: 9; Hicr sûresi /15, âyet: 29; Sâd sûresi /38, âyet: 72; Enbiya sûresi /21, âyet: 91; Tahrîm sûresi /66, âyet: 12; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 42; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 94-96.

5- Bakara sûresi /2, âyet: 31-37 ve diğeri. Bkz. Abdülbâkî, Muhammed Fuad, el-Mu'cem'ül-mufehres li elfâz'ıl-Kur'an-i-Kerim, Beyrut tarihsiz, s: 24-25.

6- Bkz. Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 90-91; Rağîb el-İsfahanî, Müfredat fî garibil-Kur'an, Kahire 1324, s: 14; İbni Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 9; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 1, s: 252; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 26-27; Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîr, Beyrut 1413-1993, c: 1, s: 285; Kadî, Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 84.

7- Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 1, s: 417-419; Kadî, Ebûs_Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 84; İbni Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 9; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 90-93.

8- Bkz. Hicr sûresi /15, âyet: 26, 28, 33; Rahman sûresi /55, âyet: 14.

9- İbni Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 11; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 17.

10- Râğîb el-İsfahanî, Müfredat fî garibil-Kur'an, Kahire 1324, s: 14; Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 1, s: 417-419; Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 9, s: 167; Kadî, Ebûs_Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 84; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 90-91; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 27; bkz. Ebû Dâvûd, Sünne, 16; Tirmizî, Tefsîr, 2/1; Müsned, IV, 400, 406; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 29-30.

11- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 3, s: 2-3, c: 9, s: 166-167; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 233-234, 236, c: 4, s: 180, c: 9, s: 138, c: 21, s: 30, c: 23, s: 240; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 106, c: 2, s: 159; Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 1, s: 449; Kadî, Ebûs_Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 90; Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîr, Beyrut 1413-1993, c: 1, s: 307; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 2, s: 5, 540, c: 4, s: 571; İbni Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 23; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 30; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 106; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 34-35.

12- Buhârî, Nikâh, 79, Enbiya, 1, Edeb, 31,85, Rikâk, 23; Müslim, Radâ, 65; Tirmizî, Talak, 12; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 35; Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 3, s: 3.

13- Kadî, Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 90; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 106, İbni

Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 23; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 103-105; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 34.

14- Bkz. Nisâ sûresi /4, âyet: 1; A'raf sûresi /7, âyet: 189; Rûm sûresi /30, âyet: 21; Zümer sûresi /39, âyet: 6.

15- İbni Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Riyad 1999, c: 1, s: 233-234; Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 1, s: 449; Kadî, Ebûs-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 90; Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîr, Beyrut 1413-1993, c: 1, s: 307; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 106, Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 103-105; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 30.

16- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 3, s: 3, c: 9, s: 167; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 233-234.

17- Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 106, İbni Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 23.

18- Bakara sûresi /2, âyet: 35 ve devamı.

19- ez-Zebidî, Tecrîdi Sarîh T, mütercim, Ahmed Naim-Kâmil Miras, DİB, Ankara 1980, c: 9, s: 81.

20- Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 24, c: 2, s: 35; Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 3, s: 2-3, 13, 17, 18, 20, c: 9, s: 167, c: 14, s: 47, 49, 51, c: 18, s: 126; Yazır, Hamdî, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 2, s: 1273, 1274, 1275, c: 3, s: 2139, 2140, 2141; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 233-234; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 106, 115, c: 2, s: 159-160, c: 3, s: 144) Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 34-35.

21- Tâhâ sûresi /20, âyet: 117-119.

22- Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, s: 34-35; Çakan, İ. Lütfi-Solmaz N.Mehmet, Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 2008, s: 36-38; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 36; Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 14, s: 47-52, c: 18, s: 126-127.

23- Tâhâ sûresi /20, âyet: 120.

24- A'raf sûresi /7, âyet: 20-22; Bkz. Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 16, s: 273-274; Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 14, s: 47-52,

25- Bakara sûresi /2, âyet: 36; Tâhâ sûresi /20, âyet: 117-123; A'raf sûresi /7, âyet: 19-22.

26- Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 1, s: 456-457, 464; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 107; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 36.

27- Buhârî, Enbiya, 1, 25; Müslim, Radâ, 62, 63; ez-Zebidî, Tecrîdi Sarîh T, mütercim, Ahmed Naim-Kâmil Miras, DİB, Ankara 1980, c: 9, s: 81; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 36.

28- Bakara sûresi /2, âyet: 36.

29- En'âm sûresi /6, âyet: 112; Nâs sûresi /114, âyet: 1-6.

30- Bkz. Ebû Dâvûd, Şalât, 207; Tirmizî, Cum'a, 1; İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 79, Cenâ'iz, 65; Dârimî, Şalât, 206; Müsned, II, 311; İmam Mâlik, Muvatta, Mısır 1370-1951, c: 1, s: 108; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, 113; İzni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, c 1, s: 32-33; Mes'ûdî, Murûcuz-zeheb, Mısır tarihsiz, c: I, s: 60; Ya'kübî, Tarih, Beyrut tarihsiz, c: I, s: 3; Sa'lebî, Arais, Mısır 1951, s. 21 vd; İbni Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Riyad 1999, c: 1, s: 233-234; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 37.

31- Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 1, s: 475; Tarihi, Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 121-122; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 34; Hâkim, Müstedrek, Riyad tarihsiz, c: 2, s: 542; Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 3, 28; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 236; İbni Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Riyad 1999, c: 1, s: 238; Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîr, Beyrut 1413-1993, c: 1, s: 315.

32- Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 1, s: 475; İbni Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 18; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, c 1, s: 34; Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîr, Beyrut 1413-1993, c: 1, s: 315; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 37.

33- Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 1, s: 475; İbni Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 18; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, s: 34; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 121-122; Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 3, 28; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 236; İbni Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Riyad 1999, c: 1, s: 233-234; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 37.

34- Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 7, s: 474.

35- Bakara sûresi /2, âyet: 30; Enâm sûresi /6, âyet: 165; A'raf sûresi /7, âyet: 74; Nûr sûresi /24, âyet: 55; Sâd sûresi /38, âyet: 26.

36- Bkz. Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 1, s: 464; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 111.

37- Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîr, Beyrut 1413-1993, c: 1, s: 288-289.

38- Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 1, s: 476; Zemahşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 1, s: 251; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 111.

39- Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 18; Tarihi Taberî, Tarihi, Mısır 1119, c: 1, s: 125; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 42.

40- Yakubî, Tarih, Beyrut 1379-1960, c: 1, s: 6; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 35; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 123-125; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 42.

41- Yakubî, Tarih, Beyrut 1379-1960, c: 1, s: 6; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 125; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih,

Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 36; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 44.

42- İbni Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 18, 23; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 121-122; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 43; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 497; Mehmet Rahmi Efendi, Tefcîrut-Tesnîm fî Kalbin Selîm, İstanbul 1965, s: 170.

43- A'raf sûresi /7, âyet: 23.

44- Bkz. A'raf sûresi /7, âyet: 23-31; aslında bu sûrenin 11-31 âyeti kerimeleri bu konudan bahseder; Bakara sûresi /2, âyet: 30-39.

45- Bakara sûresi /2, âyet: 37.

46- Bkz. Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 1, s: 325-326, c: 3, s: 2142-2143; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 113-115; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 35, 188; Aynî, Bedreddin, Umdetü'l-Karî Şerhu Sahihî'l-Buhârî, Beyrut 1421-2001, c: 11, s: 166-167; Sahihî Müslim Tercümesi ve Şerhi, Ahmed Davudoğlu, İstanbul 1978, c: 6: s:140; Çakan, İ. Lütfi-Solmaz N.Mehmet, Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 2008, s: 36-38.

47- Bkz. Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 1, s: 395; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 38; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 139-140; İbni Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 19; Sa'lebî, Arais, s. 33.

48- İbni Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 9-22; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 113, 155- 159; İbni Esîr, el-Kâmil fit-tarih, Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 45; İmami Mâlik, Muvatta, Beyrut tarihsiz, c: 1, s: 108; Ahmed bin Hanbel, Müsned, Mısır 1954, c: 1, s: 299; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 60.

49- İbni Sa'd, Tabakat, Kahire 1421-2001, c: 1, s: 22; Tarihi Taberî, Mısır 1119, c: 1, s: 167; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 59.

50- Salebî, Arais, Mısır 1370-1951, s: 48; İbni Esir, el-Kâmil, Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 45; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 60.

51- İbni Esir, el-Kâmil, Beyrut 1407-1987, c: 1, s: 42. Burada 21 sayfa diye geçer; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 55.

52- Buharî, Sahih, İstanbul 1329, c: 4, s: 92,148; Müslim, Sahih, Mısır 1375-1956, c: 1, s: 148; Ahmed bin Hanbel, Müsned, Mısır Beyrut 1389-1969, c: 4, s: 208; ez-Zebidî, Tecridî Sarîh T, mütercim: Ahmed Naim- Kâmil Miras, DİB, Ankara 1980, c: 2, s: 261-280, c: 10, s: 56-72; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 5, s: 342; Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 1, s: 451; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 56.